

بررسی تاثیر عملکرد خانواده بر پرخاشگری دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان رشتخوار

زهرا پورمحمد

کارشناس رشته علوم تربیتی (گرایش دبستان و پیش دبستانی)، دانشگاه پیام نور، شهرستان رشتخوار- ایران

Pourmohammad@gmail.com

چکیده

پرخاشگری یکی از مسائل مهم دوران دانش آموزی خصوصاً دوره کودکی است و مشکلات مربوط به خشم همچون کینه ورزی و پرخاشگری از دلایل مهم مشکلات اجتماعی و ترک تحصیلی در دانش آموزان است. از این رو هدف عمده این تحقیق بررسی تاثیر عملکرد خانواده بر پرخاشگری دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان رشتخوار می باشد. روش تحقیق از نوع همبستگی بود. جامعه آماری تحقیق را دانش آموزان ابتدایی شهر رشتخوار در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ تشکیل می دهند که تعداد جامعه آماری ۶۰۰ نفر بوده و با استفاده از جدول مورگان نمونه ای به حجم ۲۳۴ نفر به صورت تصادفی انتخاب گردید. برای جمع آوری اطلاعات درمورد پرسشنامه عملکرد خانواده مک مستر و اپشتاین (۱۹۸۳) و سیاهه خشم نواکو (مقیاس پرخاشگری نواکو (۱۹۹۸) استفاده شد. جهت روایی محتوایی پرسشنامه از ده نفر صاحب نظر در زمینه روان شناسی و روان پزشکی خواسته است تا میزان روایی هر جمله را با علامت زدن مشخص نموده و نظر اصلاحی بدهند. نتیجه این نظر خواهی نشان داد که پرسشنامه مذکور دارای روایی بالایی است و برای تعیین پایایی آن از روش باز آزمایی استفاده شد که میزان پایایی ۰/۸۶ و ۰/۷۹ برآورد گردید. یافته ها و نتایج نشان داد که هر سه سطح ساختاری، ساختاری و شغلی عملکرد خانواده بر میزان پرخاشگری کودکان تاثیر معنی داری دارد و بهترین عملکرد برای کاهش پرخاشگری و مؤلفه های آن عملکرد ساختاری بود.

کلیدواژه ها: عملکرد خانواده، خشم، پرخاشگری، دانش آموزان، نوجوان، پسر.

مقدمه

خانواده به عنوان یک سیستم اجتماعی شامل گروهی از افراد است که از طریق ازدواج، تولید مثل و پرورش فرزندان باهم زندگی می کنند. این سیستم و سازمان اجتماعی در طول تاریخ، نقشی حیاتی برای رشد و پیشرفت اجتماعی شدن نوع انسان بازی کرده است. خانواده بدون شک مهمترین سازمانی است که بسترساز رشد و رفاه جسمی، روانی و اجتماعی وی به تعادل (فیزیکی، روانی و اجتماعی) است (موسوی، ۱۳۸۳). تحقیقاتی که در زمینه اختلال‌های رفتاری صورت گرفته است، اغلب این نتیجه را در برداشته که اختلال‌های رفتاری بیشتر حاصل نحوه ارتباط والدین با کودک است تا عوامل ارثی و زیستی و محققان نتیجه گرفته اند که بین سوء رفتار والدین و اختلال رفتاری کودک ارتباط وجود دارد و این ارتباط بسیار با اهمیت و نشان دهنده این مطلب است که عامل خانواده و خصوصاً رفتار والدین در دوران کودکی نقش مهمی در بروز اختلال‌های رفتاری در کودکی و بزرگسالی دارد (ظروفی، ۱۳۸۰). پرخاشگری از جمله مشکلات رفتاری است که حاصل خانواده‌های مشکل دار و ساختار ناسالم و ارتباط نامطلوب والدین با فرزندان است و در این خانواده‌ها معمولاً یک محرک استرس زا، مانند اعتیاد پدر، خشونت‌های فیزیکی و کلامی پدر و مادر و رابطه ناسالم اولیا با فرزندان، شیوه‌های رابطه با فرزندان و امثال آن وجود دارد (مایکل و همکاران، ۱۹۸۷). تحقیقات مؤسسه ملی سلامت روانی در ایالات متحده نشان می‌دهد کودکانی که از جانب والدینشان مورد سوء آزار جسمی و غفلت قرار گرفته بودند، احتمال انجام رفتارهای خشن و خشونت آمیز در آنها خیلی زیاد بوده است (فراهانی، ۱۳۸۰). نتایج تحقیقات زیادی بیانگر این است که از لحاظ آماری بین سبک‌های فرزند پروری و مشکلات رفتاری کودکان ارتباط معنی‌داری وجود دارد (ارگیز و همکاران، ۲۰۰۶). انگریست و همکاران (۱۹۹۶) بیان نمودند که سبک‌های فرزند پروری در کاهش رفتارهای پرخطر کودکان موثر است و نتایج تحقیقات (ویلدر و والت، ۲۰۰۲؛ اسمال و لاستر، ۱۹۹۴) بیانگر این است که والدینی که وقت بیشتری را صرف سرپرستی فرزندان‌شان می‌کنند، دارای فرزندان هستند که کمتر به سمت رفتارهای پرخطر و نامناسب متمایل می‌شوند. کاتز و گاتمن (۱۹۹۳) در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند: والدینی که برای حل تعارض‌های خود سبک‌های خصمانه‌ای به کار می‌برند، فرزندان دارند که دارای نشانه‌های رفتار ضد اجتماعی‌تر هستند (برجلی، ۱۳۸۰). مطالعات دیگری در این خصوص نشان داده‌اند که جدایی از والدین و ارتباط نامطلوب با فرزندان به طور ناپیوسته و منفی با میزان افسردگی و رفتارهای پرخطرانه فرزندان ارتباط داشتند (مارش و باربر، ۲۰۰۱). بنابراین خانواده، نخستین گروهی است که به صورت طبیعی وجود داشته و جامعه بر آن بنا شده است. که بوسیله ازدواج زن و مرد تشکیل می‌شود و با تولد فرزندان تکامل می‌یابد. اکثر افراد در خانواده دنیا می‌آیند و در خانواده نیز می‌میرند. خانواده مثالوده حیات اجتماعی محسوب می‌شود. که گذشته از وظیفه تکثیر نسل و کودک پروری، برای بقای نوع بشر وظایف متعدد دیگری از قبیل تولید اقتصادی، فرهنگ پذیر کردن افراد را نیز بر عهده دارد. بنابراین خانواده عامل واسطه‌ای است که قبل از ارتباط مستقیم فرد با گروهها، سازمانها و جامعه نقش مهمی در انتقال هنجارهای اجتماعی به وی ایفا می‌نماید. مهمترین عامل اجتماعی شدن در زندگی هر انسان تجارب دوران کودکی وی در محیط خانواده است. فضای خانواده آکنده از مهر و محبت، فداکاری و گذشت، صمیمیت و گرمی و در عین حال گاهی توأم با حسادت و رشک، دشمنی و کینه توزی، نفرت و خشم است. کودکان در جریان اجتماعی شدن اینگونه عواطف را در کنار والدین خود تجربه می‌کنند. اعضای خانواده آنقدر به هم وابسته‌اند که هر نوع مشکل یا مسئله یک عضو خانواده به طور مستقیم یا غیر مستقیم بر زندگی سایر اعضا تاثیر می‌گذارد. یکی از مشکلات رایج قرن حاضر در خانواده‌ها، مسئله خشم و عصبانیت است در واقع بسیاری از اشخاص به دلایل شناخته شده یا ناشناخته درگیر بحران خشم هستند. اما به راستی خشم چیست؟ علل و ریشه‌های عصبانیت چیست؟ در این تحقیق کوشیده شده است تا به سوالات مطروحه پاسخ داده شده و راهکارهای لازم در این خصوص ارائه گردد.

بیان مسأله

در بین نهادهای مختلف اجتماع، کانون مقدس خانواده به عنوان بهترین تجلی گاه فرهنگ حاکم بر سایر نهادها، محل ارضاء نیازهای مختلف جسمانی و عقلانی و عاطفی شناخته شده است. کانون خانواده پناهگاه و کانون ویژه‌ای برای نیازهای عاطفی، حل مشکل، روابط سالم و فرآیند نقشهای خانوادگی می‌باشد، خانواده چه از دیدگاه خویشاوندی، پیوندهای عاطفی و یا

وابستگی ساختار آن با جامعه، مورد توجه قرار می‌گیرد، هر جا که امکانپذیر یا سودمند تشخیص داده شود، در مجموع رده بندی اجتماعی جایگاهی به آن اختصاص داده می‌شود. البته این رده بندی نه در قالب طبقات بلکه به شکل قلمروهای فرهنگی است و همچنین همه مذاهب به گونه‌های متفاوت اهمیت خانواده و چگونگی تشکیل این کانون، رفتار و وظایف هر یک از اعضاء آن را مشخص کرده‌اند (بخاریان، ۱۳۷۴). خانواده نقش بسیار مهمی در رشد و پیشرفت تواناییها و استعدادهای اعضای خود دارد، و به عبارت دیگر نقش و وظایفی که هر یک از اعضاء خانواده بر عهده می‌گیرند در تقابل نزدیک با یکدیگر بوده و ایفای نقش هر یک از اعضاء می‌تواند موجبات رشد و تعالی خانواده را فراهم کند. مسئله اساسی در پژوهش حاضر بررسی عملکرد خانواده و رابطه آن با کنترل خشم کودکان می‌باشد و منظور از عملکرد خانواده کیفیت روابط خانوادگی و روابط عاطفی پدر و مادر که در بروز انحرافات و بیماریهای روانی نقش دارد می‌باشد. در خانواده‌هایی که والدین با یکدیگر توافق ندارند، زمینه مناسب برای اختلال در خانواده ایجاد می‌شود. اختلال در کارکرد خانواده، مشکلاتی را در منظومه خانواده ایجاد می‌کند و در صورت تشدید مشکلات، خانواده را به سمت فروپاشی سوق می‌دهد و بطور کلی افزایش ناراحتی‌های فکری، جسمی، عاطفی و عدم سلامت در جامعه ناشی از کارکرد مختل خانواده در درون خانواده می‌باشد. داویدیان (۱۳۷۱) در این رابطه می‌نویسد: وجود بیمار روانی در خانواده می‌تواند به کارکرد عادی و اقتصاد خانواده لطمه شدیدی وارد کند، از نظر روابط انسانی سایر افراد خانواده را در وضع نگران کننده‌ای قرار دهد و صرف نظر از مخارج هنگفت و صرف وقت، خانواده فشار روانی شدیدی را تحمل می‌کند. سعادت‌مند (۱۳۷۶) در تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه بین کارائی خانواده و سلامت عمومی فرزندان به این نتیجه دست یافت که بین کارائی خانواده و فرزندان به علائم جسمانی، اضطراب و اختلال خواب، اختلال در کارکرد اجتماعی و افسردگی رابطه معنی دار وجود دارد. نوروزی (۱۳۷۷) پژوهشی با عنوان تأثیر کارائی خانواده در ابتلا به اختلال روانی کودکان گروه سنی ۱۵ الی ۱۸ ساله شهر تهران روی ۱۲۰ نوجوان اجرا نمود، وی به این نتیجه رسید که کارائی خانواده بر ابتدا کودکان به اختلالات روانی تأثیر مستقیم دارد. حیدری (۱۳۸۴) در تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه عملکرد خانواده و مؤلفه‌های خود گردانی در دانش آموزان پسر پایه دوم متوسط نظری شهر ایلام اجرا نمود، وی به این نتیجه دست یافت که بین ۱۲ بعد از ابعاد عملکرد خانواده با خودگردانی رابطه معنی داری وجود دارد. بران، بیرن، رابرت، اسکاتسر، جامیتون (۲۰۰۰) در تحقیقی تحت عنوان بررسی کارائی خانواده در افسردگی مادران و فرزندان به تحقیق و کاوش در مورد مادران تنها می‌پرداختند که تحت پوشش سازمان رفاه عمومی (بهبیستی) بودند و به این نتیجه رسیدند که کانون گرم عاطفی فرآیند حل مشکل در خانواده نقش بس اساسی در تضمین سلامت روان دارد (به نقل از پویا نفر ۱۳۸۱) با توجه به تحقیقات مذکور عملکرد خانواده نقش مهمی در سلامت روانی فرزندان دارد. بنابراین پژوهشگر قصد دارد ارتباط بین عملکرد خانواده و کنترل خشم ابتدایی در شهرستان رشتخوار را بررسی کند و چنین تحقیقاتی که جنبه کاربردی دارند می‌توانند روشن کننده علل و عواملی باشند که ممکن است زمینه‌های بروز انحراف در جامعه را مشخص کنند.

اهمیت و ضرورت مسأله

خشم و پرخاشگری هیجانهای جهان شمولی هستند که در همه فرهنگها دیده می‌شوند. و یکی از شایعترین مشکلات رفتاری هستند که موجب ناراحتی و پریشانی دیگران می‌شوند و بهداشت روانی جامعه را مختل می‌کنند (نمازی، ۱۳۷۷). نگاهی کوتاه به جهان اطراف به ما نشان خواهد داد که همان گونه که یکی از علمای اجتماعی معاصر گفته است: «عصر ما عصر پرخاشگری است». بخش عمده اخبار رادیو و تلویزیون شرح و نمایش خشونت‌هایی است که در نقاط مختلف جهان از سوی انسانهایی نسبت به انسانهای دیگر اعمال می‌شود. کشتارهای جمعی، قتل‌های انفرادی، تجاوز، تبعیض، محروم کردن از حقوق اولیه، همه و همه گویای چهره خشن و زشت انسان نسبت به هم‌نوعان خود اوست و جای تعجب نیست که عالم اجتماعی دیگری گفته است: «ما رفتارهای خشن انسانها را نسبت به یکدیگر حیوانی می‌خوانیم، ولی بررسی خشونت‌های انسان نسبت به انسان نشان می‌دهد که به کار بردن صفت حیوانی در مورد این گونه رفتارها در واقع توهین به حیوانات است.» در حقیقت هم هیچ حیوانی نسبت به هم نوع خود تا این اندازه بی رحم و تا این اندازه خشن نیست (کریمی، ۱۳۷۷). در طی بیست سال گذشته، برنامه‌های کنترل خشم افزایش یافته است (دل و کیروالیری، ۲۰۰۳). هدف کنترل خشم کاهش احساسات پرخاشگرانه و برانگیختگی

فیزیکی است که خشم آن را بوجود می‌آورد. روشهای متعددی برای کنترل خشم مطرح شده است که از میان آنها می‌توان رفتار درمانی شناختی، شناخت درمانی، جرات آموزی، آرامش آموزی، آموزش مهارتهای حل مساله، درمان دارویی و درمانهای مرکب را نام برد. پژوهشهای متعددی در مورد کنترل خشم صورت گرفته، شور و اسپیواک (۱۹۸۰) در پژوهشهای خود نشان دادند که ارائه مداخلات زود هنگام به دانش آموزان باعث کاهش پرخاشگری آنها می‌شود. (رافعی ۱۳۸۳).

هدف کلی پژوهش :

بررسی عملکرد کلی خانواده بر پرخاشگری دانش آموزان ابتدایی شهرستان رشتخوار (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم)

اهداف اختصاصی پژوهش :

بررسی عملکرد ساختاری خانواده و مؤلفه‌های پرخاشگری کودکان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم)

فرضیه پژوهش

بین عملکرد ساختاری خانواده و مؤلفه‌های پرخاشگری کودکان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

تعریف علمی و عملیاتی متغیرها

تعاریف علمی متغیرها

الف - عملکرد خانواده : در اصل اشاره به ویژگی‌های سیستمی خانواده دارد. چگونگی برخورد خانواده با مشکلات و نیز تغییرات تحولی اعضا و چگونگی برخورد خانواد با بحران‌هایی که به طور طبیعی در نتیجه بیماری، حوادث و ... بوجود می‌آیند. به طور کلی کارائی خانواده در برگیرنده حوزه‌های گسترده‌ای از ویژگیها، توانائیها و نقشهای خانواده است (اپشتاین، ۱۹۶۹ به نقل از نجاریان ۱۳۷۴).

ب - کنترل خشم: هدف مدیریت خشم، کاهش احساس عصبانیت و برانگیختگی فیزیولوژیکی است که خشم باعث می‌شود.

۲. تعاریف عملی

الف) عملکرد خانواده : نمره‌ای که از پرسشنامه عملکرد خانواده مک مستر و اپشتاین (۱۹۸۳) کسب می‌کنند.
ب) کنترل خشم: نمره‌ای که کودکان از سیاهه خشم نواکو (مقیاس پرخاشگری نواکو) (۱۹۹۸) کسب می‌کنند.

روش تحقیق

روش تحقیق از نوع همبستگی بود. جامعه آماری تحقیق را دانش آموزان ابتدایی شهر رشتخوار در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ تشکیل می‌دهند که تعداد جامعه آماری ۶۰۰ نفر بوده و با استفاده از جدول مورگان نمونه‌ای به حجم ۲۳۴ نفر به صورت تصادفی انتخاب گردید. برای جمع آوری اطلاعات درمورد پرسشنامه عملکرد خانواده مک مستر و اپشتاین (۱۹۸۳) و سیاهه خشم نواکو (مقیاس پرخاشگری نواکو) (۱۹۹۸) استفاده شد. جهت روایی محتوایی پرسشنامه از ده نفر صاحب نظر در زمینه روان‌شناسی و روان پزشکی خواسته است تا میزان روایی هر جمله را با علامت زدن مشخص نموده و نظر اصلاحی بدهند. نتیجه این نظر خواهی نشان داد که پرسشنامه مذکور دارای روایی بالایی است و برای تعیین پایایی آن از روش بازآزمایی استفاده شد که میزان پایایی ۰/۸۶ و ۰/۷۹ برآورد گردید. داده‌ها به وسیله نرم افزار SPSS22 تحلیل گردید.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

جدول شماره‌ی (۱): فراوانی و درصد گروه نمونه بر حسب پایه تحصیلی

دانش آموزان		ویژگی	
درصد فراوانی	فراوانی	زیرگروه‌ها	
۱۲,۳۴	۳۰	اول	پایه تحصیلی
۱۴,۴۰	۳۵	دوم	
۲۰,۵۷	۵۰	سوم	
۱۸,۵۰	۴۵	چهارم	
۱۶,۴۶	۴۰	پنجم	
۱۷,۶۹	۴۳	ششم	
۱۰۰	۲۴۳	کل	

جدول شماره‌ی (۱) بیانگر پایه تحصیلی به شرح ذیل می‌باشد:

مطابق با نتایج پژوهش از مجموع ۲۴۳ نفر دانش آموز ۳۰ نفر معادل ۱۲,۳۴ درصد پایه اول ؛ ۳۵ نفر معادل ۱۴,۴۰ درصد پایه دوم ؛ ۵۰ نفر معادل ۲۰,۵۷ درصد پایه سوم ؛ ۴۵ نفر معادل ۱۸,۵۰ درصد پایه چهارم ؛ ۴۰ نفر معادل ۱۶,۴۶ درصد پایه پنجم و ۴۳ نفر معادل ۱۷,۶۹ درصد پایه ششم دارند. در این قسمت با استفاده از همبستگی پیرسون و آزمون معناداری آن به تایید یا رد فرضیه‌ها پرداخته می‌شود. **فرضیه اول:** بین عملکرد ساختاری خانواده و مؤلفه‌های پرخاشگری کودکان (پرخاشگری، پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خصومت و خشم) رابطه وجود دارد.

جدول (۱) همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده و مؤلفه‌های پرخاشگری

شاخص آماری			
P	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	متغیرها
۰/۰۹۸	۰/۰۵	۰/۲۷	پرخاشگری
۰/۰۰۱	۰/۲۴	۰/۵۳	پرخاشگری فیزیکی
۰/۰۰۱	۰/۲۱	۰/۴۲	خصومت
۰/۰۱	۰/۳۷	۰/۵۶	خشم
۰/۰۰۲	۰/۰۹	۰/۲۴	پرخاشگری کلامی

بر اساس جدول شماره ۱ ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با پرخاشگری معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با پرخاشگری فیزیکی معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($p=۰/۰۰۱$). ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با خصومت معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($p=۰/۰۰۱$). و همچنین ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با خشم معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($p=۰/۰۰۰$) و در نهایت اینکه ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با پرخاشگری کلامی معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($p=۰/۰۰۲$).

بحث و نتیجه گیری

دوره کودکی از مهمترین و حساس ترین دوره های زندگی انسان به شمار می رود. در پایان این دوره، تغییراتی در جسم و روان نوجوان رخ می دهد که هر کدام به نوعی بر او اثر می گذارد (انزایی، شریفی، رجب زاده، ۱۳۹۰). از جمله ویژگیهای رفتاری و اخلاقی کودکان در مرحله دوم کودکی، افزایش گرایش های رفتاری پرخاشگرانه است که با توجه به تغییرات هورمونی و محیطی، احتمال بروز این رفتارها در این دوران افزایش می یابد. بنابراین در این تحقیق کوشیده شده است عوامل موثر بر خشم و خشونت کودکان خصوصا در مدرسه و اثرات عملکرد خانواده بر این موضوع مورد بررسی قرار گیرد که نتایج از وجود روابط معنادار بین متغیرها حکایت دارد که در ادامه روابط تک تک مولفه ها را به وضوح تبیین می کنیم. بر اساس آنچه در یافته های تحقیق نشان داده شد، براساس جدول شماره (۱) ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با پرخاشگری معنادار نبود و فرضیه تحقیق تایید نشد. ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با پرخاشگری فیزیکی معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($P=0/001$). و همچنین ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با خشم معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد. ($P=0/000$) و در نهایت اینکه ضریب همبستگی بین عملکرد ساختاری خانواده با پرخاشگری کلامی معنادار بود و فرضیه تحقیق تایید شد ($P=0/002$). یافته های تحقیق حاضر با یافته های تحقیقات مؤسسه ملی سلامت روانی در ایالات متحده (ارگیز و همکاران، ۲۰۰۵)، انگریست و همکاران (۱۹۹۶)، کریستوفر و همکاران (۱۹۹۳)، اسمال و لاستر (۱۹۹۴)، ویلدر و رات (۲۰۰۲)، کاتز و گانمن (۱۹۹۳) و (ماش و باربر، ۲۰۰۱) که همگی مؤید این بودند که عملکرد ساختاری، شغلی و ساختاری خانواده و والدین باعث کاهش پرخاشگری و مؤلفه های آن می شود، همخوانی داشت. بنابراین با توجه به دوران کودکی پرخاشگری ممکن است به شیوه های متفاوتی خود را نشان دهد. خصومت، معرف جنبه شناختی پرخاشگری و خشم، نشان دهنده جنبه هیجانی آن است. جنبه رفتاری پرخاشگری نیز به شکل کلامی و جسمانی بروز می کند. ازسوی دیگر، بررسی ها از گسترش روزافزون خشونت و رفتارهای پرخاشگرانه در مدارس به ویژه در سال های اخیر حکایت می کند. اینگونه رفتارها تأثیرات بلندمدت و جبران ناپذیری مانند ترسیدن ازسوی همسالان و اخراج از مدرسه و بزهکاری و تجاوز به حقوق دیگران، گرایش به خودشیفتگی، درگیر سوء مصرف مواد و مشکلات روانی مثل افسردگی و مشکلات جسمی مانند زخم معده، سردردهای میگرنی بر دانش آموزان بر جا می گذارد و امروزه تعداد زیاد دانش آموزان ترک تحصیل کرده در این دوران نشان از مشکلات ناشی از پرخاشگری کودکان در این مرحله دارد؛ بنابراین ضرورت تشخیص اولیه این مشکلات و نیز مداخلات مؤثر و روشهای درمانی متناسب با هر کودک بیش از پیش احساس می شود.

منابع و مأخذ

۱. امینی، فریبا (۱۳۷۹) مقایسه عملکرد خانواده در دو گروه دانش آموزان دختر مستقل و وابسته به دیگران پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
۲. برجلی، ا. (۱۳۸۰). تحول شخصیت در نوجوان، تهران: انتشارات و رای دانش، چاپ اول.
۳. پویا نفر، آریتا (۱۳۸۱) بررسی رابطه بین کارائی خانواده با سلامت عمومی زوجین دانشجو در شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد
۴. پویانفر، آریتا (۱۳۸۱)، بررسی رابطه بین کارائی خانواده با سلامت عمومی زوجین دانشجو در شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا
۵. پیکرستان، عباسعلی (۱۳۸۰)، بررسی عملکرد خانواده های دارای دختر نوجوان فراری و خانواده های دارای دختر نوجوان عادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم
۶. ثنایی، ب و همکاران. (۱۳۷۹). مقیاس های سنجش خانواده و ازدواج، تهران: انتشارات بعثت، چاپ اول.
۷. حیدری، عظیم (۱۳۸۴) بررسی عملکرد خانواده و مولفه های خودگرایی در دانش آموزان پسر پایه دوم متوسط نظری شهر ایلام، پایان نامه کارشناسی ارشد

- حیدری، عظیم (۱۳۸۴)، بررسی رابطه عملکرد خانواده و مولفه‌های خرد، گردانی در دانش آموزان پسر پایه دوم متوسطه نظری شهر ایلام، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر.
۸. داودیان، علی اکبر (۱۳۷۱)، پایان نامه بررسی درباره شیوع بیماری روانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران
 ۹. دلور، ع. (۱۳۷۹). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر ویرایش، چاپ دوازدهم .
 ۱۰. رافعی، زهره (۱۳۸۳) نقش آموزش کنترل خشم به کودکان دختر ۱۵ تا ۱۸ ساله در کاهش پرخاشگری، پایان نامه کارشناسی ارشد
 ۱۱. رافعی، زهره (۱۳۸۳)، نقش آموزش کنترل خشم به کودکان ۱۵ تا ۱۸ ساله در کاهش پرخاشگری، پایان نامه کارشناسی ارشد
 ۱۲. رضایی، حسن و حجت خواه، سید محسن و درکه، محسن و محمدی، جواد (۱۳۹۰) تاثیر آموزش مهارت مدیریت خشم بر پرخاشگری کودکان، همایش ملی آسیب شناسی مسائل جوانان، فلاورجان.
 ۱۳. ستارپور ایرانقی، فریبا، جمالی قراخلو، یاور، مرادی کیا، حامد، همتی، لیلیا. (۱۳۹۷). مقایسه تاثیر تمرینات جسمانی و مهارت کنترل خشم بر کاهش پرخاشگری کودکان پسر. *دوماهنامه علمی، پژوهشی طب توانبخشی* ۱۴۳، (۴)، ۷، ۱۵۲. doi: 10.22037/jrm.2018.111171.1809
 ۱۴. سعادت‌مند، نیره (۱۳۷۶)، بررسی رابطه بین کارایی خانواده و سلامت عمومی فرزندان آنها، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن
 ۱۵. سیف، سوسن (۱۳۷۸) خانواده درمانی، انتشارات نخل دانش، تهران، چاپ اول ۱۳۷۸، تحقیق در علوم رفتاری تهران، آگاه، چاپ اول
 ۱۶. شریفی، فریبا (۱۳۸۳) عملکرد خانواده و میزان سازگاری، پایان نامه کارشناسی ارشد - دانشگاه علامه طباطبایی
 ۱۷. شریفی، فریبا (۱۳۸۳) عملکرد خانواده و میزان سازگاری، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
 ۱۸. شمس، بهاء‌الدین و شمس، چاووش و سلیمانی اندرور، عباس (۱۳۹۹) مهارت کنترل خشم کودکان با تاکید بر آموزه های دینی، ششمین کنفرانس ملی علوم انسانی و مطالعات مدیریت، <https://civilica.com/doc/1233861>
 ۱۹. صادقی، احمد (۱۳۸۰) آموزش گروهی کنترل خشم به شیوه عقلانی، رفتاری، عاطفی به دانش آموزان پسر دبیرستان، پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی، دانشکده علوم تربیتی
 ۲۰. صافی، احمد (۱۳۷۴) خانواده متعادل، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان - چاپ سوم
 ۲۱. ظروفی، م. (۱۳۸۰). بررسی رابطه میان ساختار خانواده و اختلالات رفتاری، پایان نامه کارشناسی،
 ۲۲. فراهانی، م. (۱۳۸۰). پرخاشگری کودکان و ارتباط آن با ساخت خانواده، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران .
 ۲۳. فرجاد، حسین (۱۳۷۴) مشکلات و اختلالهای رفتاری - روانی در خانواده - انتشارات جعفریان، چاپ اول
 ۲۴. فیروز جانی، علی (۱۳۸۲) عملکرد خانواده و سبکهای مقابله با فشار روانی - پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی
 ۲۵. لنگری، م. (۱۳۷۸). بررسی میزان پرخاشگری دانش آموزان مهاجر و غیر مهاجر سال اول متوسطه دبیرستانهای شهر بجنورد، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران .
 ۲۶. مژگانیان، و. (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزند پروری والدین حالات هویت یابی دختران نوجوان دبیرستانهای تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات .
 ۲۷. موسوی، ا. (۱۳۸۳). خانواده درمانی کاربردی، تهران: انتشارات دانشگاه الزهراء (س)، چاپ دوم .
 ۲۸. موسوی، اشرف السادات (۱۳۷۹) عملکرد نظام خانواده و بهداشت روانی اعضای خانواده، مجله اندیشه و رفتار - سال ۶ شماره ۲۲ و ۲۳

۲۹. نجمی، بدرالدین (۱۳۷۹). بررسی ارتباط بین عملکرد خانواده و محبوبیت اجتماعی کودکان در گروه همسالان - پایان نامه کارشناسی ارشد - دانشگاه آزاد اسلامی رودهن
۳۰. نجمی، بدرالدین (۱۳۷۹). بررسی ارتباط بین عملکرد خانواده و محبوبیت اجتماعی کودکان در گروه همسالان، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی رودهن.
۳۱. Argys, L. M. and Ress, D. I. (2006). Birth order and Risky adolescent behavior. *Economic Inquiry*. 44, 215-233.
۳۲. Angrist, J. D., Imbens, G. W. and Rubin, D.B. (1996). Identification of causal effects usin instrumental variables. *Jurnal of the Amrican statistical Association*. 91, 444.۵۵۵.
۳۳. Mars. J. Growert, Brian. K. (2001). Connectedness and separation in Parent.adolescent ralationship.Indicators of a Successful Identity development?. *Additional information about the document that does not fit in any of the other fields*; not used after 2004.Paper presented at the Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development.
۳۴. Small, S. A., & Luster, T. (1994). Social information processing factors in reactive and proactive Aggression in chlidren,s peer gurops. *Journal of personality and Social Psychology*. 82, 835-848.
۳۵. Sancilio, Michacl. F. & Plumert, Jodie. M (1987). Friendship and Aggressiveness As Determinant of Conflict outcomes in middle childhood. *Journal of Personality and Social Psychology*. 53, 1146.۱۱۵۸.
۳۶. Wilder, EI. & Watt, TT. (2002). Risky parental behavior and adolescent sexual . Activity at first coitus. *Milbank Quarterly*. 80, 481-524.
- Epstein, N.B., Baldwin, L.M.,& Bishop, D.S. (1983). The McMaster Family Assessment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9:171.۱۸۰